

Niewiadomski, Marek

Odznaka osadników wojskowych "Za Wierną Służbę na Kresach Wschodnich Rzeczypospolitej"

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 12, 352-356

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MAREK NIEWIADOMSKI

Odnaka osadników wojskowych „Za Wierną Służbę na Kresach Wschodnich Rzeczy- pospolitej”

Podstawą osadnictwa wojskowego na kresach Wschodnich były dwie ustawy Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 grudnia 1920 roku - „O przejęciu na własność Państwa ziemi w niektórych powiatach Rzeczypospolitej Polskiej”¹ i „O nadaniu ziemi żołnierzom Wojska Polskiego”².

Ustawy te były spełnieniem wcześniejszych zapowiedzi o nadaniu ziemi żołnierzom, zawartych w odezwie premiera Rządu Obrony Narodowej Wincen-tego Witosa „Do armii narodowej” z dnia 7 sierpnia 1920 roku³ i w „Rozkazie na zakończenie wojny” Józefa Piłsudskiego z 18 sierpnia 1920 roku⁴.

Na mocy ustawy ziemię miano nadawać bezpłatnie szczególnie zasłużonym żołnierzom i inwalidom Wojska Polskiego oraz ochotnikom, którzy odbyli służbę na froncie. Wykonanie powyższej ustawy powierzono Ministerstwu Spraw Wojskowych, które powołało Wydział Osad Żołnierskich kierowany przez majora Tadeusza Zechnickiego⁵.

To właśnie Wydział Osad Żołnierskich Ministerstwa Spraw Wojskowych podjął się utworzenia organizacji, która zrzeszałaby i otaczała opieką ok. 9 - tysięczną rzeszę osadników wojskowych⁶.

¹ Dz.Ust.R.P. nr 4, poz. 17; art. 6 ustawy wymienia 22 powiaty ziem północno-wschodnich, w których miała być przejęta ziemia. W marcu 1921 r. ustawę rozszerzono o kolejne 5 powiatów.

² Dz.Ust.R.P. nr 4, poz. 18.

³ Odezwa Prezydenta Rady Ministrów z 7 sierpnia 1920 r.

⁴ Józef Piłsudski: Pisma zbiorowe. t. 5. Warszawa 1937 s. 176.

⁵ CAW. Gabinet Ministra Spraw Wojskowych sygn. I.300.1.649; Rozkaz Dzienny Mini-stry Spraw Wojskowych nr 168 z 1921 roku.

⁶ Władysław Kamiński: Osadnictwo wojskowe. „Rocznik Ziemi Wschodnich i Kalendarz na rok 1937” s. 165, podają liczbę 8588 osadników wojskowych, którzy otrzymali nadziały ziemi. Wł. Kamiński był działaczem Związku Osadników /ZOS/, w latach 1928-1938 poseł na Sejm, w 1938 r. senator z listy BBWR, poległ 17.V.1944 r. pod Monte Cassino jako dowódca 13 batalionu 5 T Kresowej DP.

Pierwszy Walny Zjazd Delegatów osadniczych odbył się w Warszawie 21 marca 1922 roku⁷. Od tej daty najważniejsze decyzje mające wpływ na dalszą pracę osadniczą podejmowane były na Walnych Zjazdach bądź przez Radę Naczelną i Zarząd Główny⁸.

10 lutego 1933 roku odbył się w Warszawie I Walny Zjazd Delegatów Związku Osadników. W trakcie obrad padła propozycja ustanowienia odznaki osadniczej, co Komisja Oświatowa ujęła w ostatnim z punktów wnioskowych następująco: „Walny Zjazd uchwała ustanowienie odznaki osadniczej, którą otrzymaliby również wychowankowie ognisk Związku. Opracowanie regulaminu odznaki powierza się Zarządowi Głównemu”⁹.

Odnaka miała stanowić widoczny element łączący osadnictwo wojskowe na Kresach, podkreślać przynależność do tej grupy ludzi dumnych z własnej pracy i osiągnięć.

Zarząd Główny Związku Osadników przystąpił do opracowania projektu odznaki i jej regulaminu. Prace te zakończyły się przyjęciem przez Radę Naczelną Związku Osadników w dniu 4 grudnia 1937 roku zarówno wzoru odznaki jak i regulaminu. Rozporządzeniem nr AP. 3 - 156 z dnia 7 lutego 1938 roku Minister Spraw Wewnętrznych zatwierdził regulamin i jej wzór, Odnaka „ Za Wierną Służbę na Kresach Wschodnich Rzeczypospolitej „, wykonana została z oksydowanego srebra przez zakład medalierski Józefa Chylińskiego z Warszawy¹⁰.

Była ona numerowana, a wielkość jej wynosiła ok. 20 x 24 mm¹¹

Odnakę mógł otrzymać:

- osadnik, członek Związku Osadników, który przez okres conajmniej 10 lat samodzielnie lub za pośrednictwem rodziny gospodarował na osadzie, pełnoletni członkowie rodzin osadników,
- byli wychowankowie ognisk ZOS,
- osoby, które swoją pracą społeczną przyczyniły się do propagowania i popierania akcji osadniczej oraz członkowie honorowi ZOS,

⁷ Pierwszym prezesem wybrano kpt., Jerzego Bonkowicz - Sittauer, w 1923 roku prezesem został inż. Jan Lipkowski, a od 1924 roku do 1939 prezesem był inż. Wiktor Przedpeński - członek Związku Patriotycznego, uczestnik III Powstania Śląskiego, absolwent Wydziału Chemicznego Politechniki Lwowskiej.

⁸ Statut Związku Osadników, Warszawa 1936 s.12-18.

⁹ Biuletyn Związku Osadników nr 5 z dn., 22 stycznia 1934 roku, Uchwały Walnego Zjazdu ZOS s.8.

¹⁰ List p. Janiny Smogorzewskiej z Londynu /arch.autora/.

¹¹ Odnaka Osadnicza. „Rolnik i Zagroda” 1938 nr 8 s.5 podaje reprodukcję rysunku odznaki w wielkości naturalnej, ale prasa ta jest w mikrofilmowaniu i trudno tę informację sprawdzić.

- członkowie Koła Absolwentów, którzy przez okres 5 lat po ukończeniu studiów pracowali społecznie na Kresach Wschodnich i za wkład pracy zostali członkami ZOS.

Była ona nadawana przez Zarząd Główny Związku Osadników na wniosek Zarządów Ognisk Osadników, przy czym wniosek musiał być zatwierdzony przez Zarząd Powiatowy i Radę Wojewódzką ZOS. Zarząd Główny mógł przyznać również odznakę z pominięciem drogi organizacyjnej.

Wniosek o nadanie odznaki spełniał jednocześnie funkcję ankiety o stanie osady (zagrody) osadnika wojskowego. Pozwalał zorientować się władzom centralnym Związku o stanie rodzinnym, gospodarczym /stan i ilość zabudowań, ilość inwentarza i posiadanego sprzętu do uprawy roli, obszar sadu owocowego/ oraz zadłużenia osadników z tytułu pożyczki z funduszu rolnego.

W pierwszej kolejności odznakę przyznawać miano, zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych, tylko osadnikom wojskowym nadzielonym ziemią zgodnie z ustawą z 17 grudnia 1920 roku „O nadaniu ziemi żołnierzom W.P.”, dopiero w terminie późniejszym miała być podjęta decyzja co do nadania odznaki osadnikom cywilnym¹²- członkom Związku Osadników. Wręczenie odznaki odbywało się w sposób uroczysty na zebraniach powiatowych, przy udziale zaproszonych gości i sympatyków osadnictwa, oraz przy udziale /tłumnym zresztą/ samych osadników. Wręczenia dokonywał Prezes Oddziału Powiatowego Związku Osadników. Osoby szczególnie zasłużone dla osadnictwa wojskowego dekorował Prezes Rady Naczelnej lub Prezes Zarządu Głównego Związku Osadników.

Za otrzymaną odznaką osadnik wносił opłatę w wysokości 6 złotych ą którą składało się:

- 2 zł - koszt wykonania odznaki i dyplomu oraz koszty przesyłki (0,25 zł),
- 1 zł - fundusz stypendialny im. Franciszka Bociana, długoletniego Sekretarza Generalnego Związku Osadników, który zmarł 11 września 1937 roku,
- 3 zł - fundusz oświatowy Związku Osadników. Pierwotnie kwota ta miała być dzielona równomiernie po 1 zł między Zarząd Główny oraz Oddziały Wojewódzkie i Powiatowe. Rada Naczelna uznała jednak, że kwota ta winna być przekazana do dyspozycji Zarządu Głównego Związku Osadników.

Dodać jeszcze należy, że odznaka miała być noszona na lewej piersi poniżej orderów i odznaczeń na mundurze, a miniaturka w klapie marynarki:

¹² Osadnik cywilny był żołnierzem który otrzymywał ziemię /płatnie/ z parcelacji majątków na podstawie ustawy z dnia 15 lipca 1920 roku „O reformie rolnej”. Centralny Związek Osadników Wojskowych od roku 1925 włączył do swojej działalności również osadnictwo cywilne zmieniając nazwę na Centralny Związek Osadników, a od 1929 roku na Związek Osadników.

Odnaka miała stanowić impuls i bodziec do dalszej rzetelnej i wyteżonej pracy na własnej osadzie, do pracy społecznej i kulturalnej na rzecz społeczności kresowej. Chciano poprzez nią bardziej rozpropagować i rozszerzyć akcję kształcenia dzieci i młodzieży osadniczej. Podkreślano, że:

„Sam efekt nadania odznaki jest stwierdzeniem, że dany osadnik należycie wywiązał się z nałożonych na niego obowiązków obywatela i żołnierza oraz swą pracą przyczynił się do realizacji zaszczytnych haseł i zadań przewidzianych statutem ZOS, zrzeszających tych, którzy chcą pracować i pracują nad podniesieniem na wyższy poziom gospodarczy i kulturalny Ziemi Wschodnich, aby po wieczne czasy złączyć je z Macierzą”¹³.

Dobrowolny podatek w wysokości 4 zł¹⁴ pobierany przy okazji nadawania odznak osadniczych miał być przeznaczony na budowę nowych szkół, burs oraz stypendia uczniowskie¹⁵. Wszyscy osadnicy widzieli swoją przyszłość i mieli nadzieję w młodym pokoleniu, pokoleniu wykształconym i świadomym celów jakie przed nimi stawiają rodzice i ziemia, którą oni mieli przejąć i tworzyć lepsze i dostatniejsze życie. Rodzice pragnęli aby ich dzieci żyły wiarą i nadzieją na lepsze jutro. Nadzieją, którą zabrała wojna i stukot kół deportacyjnych wagonów kierowanych na zauralskie ziemie przez okupanta niszczącego wszystko co miało w sobie choć trochę polskości¹⁶.

Agresja sowiecka 17 września 1939 roku przekreśliła wszelkie plany związane z funkcją odznaki. Stała się one trudno osiągalną pamiątką historyczną świadcząca o pracy osadników wojskowych na Kresach Wschodnich Odrodzonej Ojczyzny, o ich przekreślonych zamierzeniach i ambicjach na przyszłość.

Odznaka Związku Osadników” na
Kresach Wsch. R.P. przed 1939 r.

¹³ Odznaka Osadnicza. „Rolnik i Zagroda” 1538 nr 7 s.6.

¹⁴ 1 zł - fundusz stypendialny, 3 zł - fundusz oświatowy.

¹⁵ Na budowę szkół przekazywano również pieniądze z dzierżawy działek szkolnych - gdy nie były zabudowane - i opłaty wnoszone za otrzymane budynki i drzewostan na osadzie w wysokości 25 % ich wyceny.

¹⁶ Rodziny osadnicze objęła pierwsza deportacja 10 lutego 1540 roku. Ocenia się, że na Syberię zostało wywiezionych 95% rodzin osadników wojskowych.